

Karel Černý: Medicína na pražské lékařské fakultě a ve střední Evropě v době barokní

Ústav dějin lékařství a cizích jazyků 1. LF UK

Starší dějiny lékařství ve shodě s tradičním konceptem českých dějin obvykle vyzdvihovaly význam doby předbělohorské zatímco následující období po ztrátě suverenity Českého království bylo tradičně chápáno jako doba hlubokého úpadku v područí absolutistické habsburské monarchie. Tento výklad ale nikdy příliš neodpovídal tomu, co víme o dějinách naší fakulty a potažmo celé Univerzity Karlovy. Zatímco v 16. století lékařská fakulta v Praze nefungovala (právně sice nezanikla, ale nebyli profesori a nekonaly se promoce), krátce po porážce českého stavovského povstání byla díky zásahu panovníka a aktivitám jezuitského řádu obnovena. V druhé polovině 17. století zde dokonce pozorujeme aktivní vědeckou komunitu s relativně bohatou publikační činností.

Abych tento zajímavý paradox dokumentoval, shrnu v první části svého příspěvku, co víme o výuce na pražské lékařské fakultě na základě dvou druhů pramenů: fakultních statut a seznamu doporučené literatury pro studenty. Statuta, která se zachovala z let 1668 a 1688, dokládají, že výuka na naší lékařské fakultě zcela jistě nebyla pouze bezduchým memorováním starých autorit. Studenti totiž měli absolvovat například pravidelné pitvy, výuku chirurgie, chemie a také – řečeno moderním jazykem – základů pediatrie a gynekologie. Přehled doporučené literatury pro pražské studenty z roku 1693 tento obrázek dále doplňuje, protože obsahuje přes 350 různých autorit, často relativně moderních (ze 16. a 17. století). Podrobnější rozbor navíc ukazuje, že studium medicíny nepodléhalo podstatné náboženské cenzuře. Na seznamu totiž vidíme i autory nekatolické, jako byl William Harvey a dokonce zde najdeme doporučení po studiu navštívit mezi významnými zahraničními univerzitami i protestantskou Kodaň a Leiden.

V druhé části přednášky se zaměřím na publikační produkci pražských profesorů medicíny v období 1650–1740 a pokusím se ji zasadit do širších souvislostí. Položím si otázku, jaké lékařské teorie zde v Praze převládaly a ukážu, že byly ovlivněny dalšími dvěma lékařskými fakultami na území Habsburské říše – Vídní a Innsbruckem. Vídeňská lékařská fakulta byla určující především skrze svého nejvýznamnějšího představitele prof. Paula de Sorbait, jehož učebnice *Universa medicina* se u nás používala od 70. let 17. století. Sorbait představoval tradiční teorii, která byla založena na Aristotelově fyzice jak ji interpretoval starověký lékař Galénos z Pergamu. Ke konci století ale pražští profesori začali hledat jiná východiska a tak se obrátili na kolegy z lékařské fakulty v Innsbrucku, odkud převzali učebnice Petera Linsinga a později Karla Weinharta. S těmito texty přišly do Prahy úplně nové filosoficko-lékařské koncepty opírající se o představu lidského těla jako stroje, jak je formuloval nedlouho před tím René Descartes. Nejdůležitější na tomto přesměrování od Vídně k Innsbrucku je skutečnost, že v pražských učebnicích byla innsbrucká inspirace dále rozvíjena, Praha se díky tomu dostala do čela vývoje barokní medicíny v habsburských zemích.

V poslední části své přednášky opustím České země a budu se věnovat počátkům očkování. Historie vzniku očkování vždy zdůrazňovala význam britských lékařů, diplomatů, obchodníků a cestovatelů, kteří se na přelomu 17. a 18. století v Osmanské říši setkali s inokulací proti pravým neštovicím, díky čemuž se za první očkovanou osobu v Evropě mimo hranice Osmanské říše považovala dcera britského vyslance v Turecku lady Mary Stuart Wortley Montagu na jaře 1721. Můj výzkum však doložil, že nejstarší očkování proběhlo již někdy před rokem 1714 a to nikoli ve Velké Británii ale zde ve střední Evropě. Popis této události zachycený dvěma slovinskými lékaři ukazuje, že střední a východní Evropa nebyla takovou „periferií“ vědeckého vývoje, jak se v literatuře obvykle soudilo.

Výzkum prezentovaný v této přednášce tedy ukazuje barokní lékařskou vědu ve zcela nové perspektivě. Místo stagnace ovlivněné absolutistickým státem, náboženskou cenzurou a odlivem „mozků“ v 17. století pozorujeme aktivní a vynalézavou vědeckou komunitu, která si zaslouží naší pozornost a další výzkum.

Tři nejvýznamnější publikace:

1. Karel Černý, Physicians or Immigrants? The Earliest Smallpox Inoculation in Europe, *Medicina Historica* 7, 2023, č. 2, s. 1-9.
2. Karel Černý – Bohdana Divišová, Mezi Markem Marci a Löwem z Erlsfeldu: Myšlení a výuka na pražské lékařské fakultě v době barokní, Praha: Karolinum 2023.
3. Karel Černý, Sharing the Knowledge at Habsburg Medical Faculties in the Baroque Era: The Case of Jan František Löw's Reading List for Medical Students in Prague (1693), *Early Science and Medicine* 28, 2023, č. 2, s. 149-171.